

شماره استاندارد بین المللی کتاب (شابک ISBN) کلید عرضه کتاب در عرصه بین المللی

○ وهرز نوروزپور دیلمی
○ مجتبی تبریزنیا تبریزی

مطلوبیت‌ها و امکانات پیش گفته منطبق باشد و به عنوان مطمئن‌ترین و راحت‌ترین وسیله مبادله کتاب عمل کند، استفاده از شماره‌ای واحد برای هر کتاب در سطح بین‌المللی است که به راحتی بتواند جایگزین سایر مشخصات کتاب باشد و تنها نظامی که چنین قابلیت را داراست نظام شماره‌گذاری استاندارد بین‌المللی کتاب (شابک) است، یعنی شماره‌ای که صرفاً به یک کتاب تعلق می‌گیرد و براساس تعاریفی که برای اعداد آن صورت گرفته در هر جای دنیا می‌توان از طریق آن، کلیه مشخصات کتاب را تعیین کرد.

اکنون می‌توان ادعا کرد که هر گونه نظام دادن و ایجاد مراکز اطلاع‌رسانی کتاب برای کتابخانه‌ها، ناشران، کتابفروشی‌ها، توزیع‌کنندگان کتاب و حتی آرشیوهای خصوصی کتاب براساس «شابک» نه تنها می‌تواند کاملاً کاربردی، پردقت و قابل اتکا باشد، بلکه در عصر انفجار اطلاعات، هر گونه ارتباط و اطلاع‌رسانی متقابل را مقرون به صرفه، دقیق و آسان می‌سازد.

تأمیل به پردازش کارا و سریع، یعنی عوض کردن

جهان را به سهولت ممکن می‌سازد، شناخت راه‌های عملی برطرف کردن موانع، ارتقا و بهبود روش‌های داخلی، و همچنین دستیابی به راه‌کارهای حضور در عرصه بین‌المللی تولید، توزیع و خدمات کتاب و تلاش در جهت هر چه نزدیک‌تر شدن و انطباق ابزار و روش‌های موجود با شیوه‌ها و اصول معتبر و پذیرفته شده بین‌المللی ضرورتی گریزناپذیر می‌نماید.

از آنجائیکه مشاغل و فعالیت‌های مختلفی در حوزه محصولات مکتوب و مشخصاً کتاب، مانند کتابخانه‌ها، ناشران، کتابفروشی‌ها و بالاخره، مراکز اطلاع‌رسانی شکل گرفته‌اند، فهرست‌نویسی و آماده‌سازی کتاب، ذخیره و بازیابی آن در آرشیوها، تنوین خط مشی‌های صادرات، سهولت سفارش، پردازش سفارش‌ها، کنترل موجودی انبار و انجام محاسبات همه سیستمی بدون خطا و سریع را می‌طلبد. بدین ترتیب بنا بر عوامل و نیازهای پیش گفته یعنی تعداد زیاد کتاب، سرعت در تبادل آن، دقت و سهولت، لزوم استفاده از «کد» بجای مشخصات کتاب به عنوان یک اصل مطرح و پذیرفته شده است. نظامی که با ویژگی‌ها،

امروزه فعالیت‌های خدماتی که با شرایط و پیشرفت‌های روزافزون روش‌ها و نظام‌های جدیدی که با مقتضیات زمان، رضایت مشتری و سهولت و سرعت تبادل، انطباق داشته باشد، نمود می‌یابد و بدون شک امروزه که فناوری شتابی روزافزون یافته، جایگزین کردن ماشین بجای عوامل انسانی در افزایش دقت و سرعت فعالیت‌ها نقش به‌سزایی داشته است، چرا که میزان خطای عوامل انسانی، به‌ویژه در کارهای تکراری با حجم زیاد نسبتی مستقیم دارد به این معنی که هر چه حجم کار زیادتر و نوع آن تکراری‌تر باشد میزان اشتباه انسان نیز فزون‌تر خواهد شد. از سوی دیگر کتاب - صرفنظر از اهمیت و ماهیت فرهنگی آن - به عنوان یک محصول اقتصادی از چرخه تولید و توزیع و سیمی در سطح بین‌المللی برخوردار است، با توجه به کثرت انتشار کتاب در کشورهای دنیا و نیز طیف وسیع و پراکنده نیازمندان به کتاب (خوانندگان، کتابفروشان، ناشران، کتابخانه‌ها و...) و بالاخره با نگاهی به شرایط بین‌المللی عصر حاضر که با وجود شبکه‌های رایانه‌ای امکان امانت، مبادله و خرید کتاب از هر نقطه از

روش‌های دستی ورود اطلاعات، منجر به بحث‌های جدی درباره نمایش کد به صورت علائم قابل خواندن توسط ماشین شد. به علت وجود احتمال خطا در خواندن و ثبت کدها و اشتباهات مربوط به آن، ناشی از عوامل انسانی پیش گفته و نیز پیشرفت فناوری و توسعه قابلیت‌ها و کارایی دستگاه‌های جدید، استفاده از علائم خواندن کدها توسط ماشین و انجام سلسله عملیات مختلف توسط نرم‌افزارهای رایانه‌ای گوناگون، عملاً دخالت انسان را به حداقل ممکن و سرعت و دقت کار را به نحو قابل ملاحظه‌ای افزایش داده است. اکنون شابک به صورت رمزین (Barcode)، از نوع کدهایی که روی کلاهای مصرفی در فروشگاه‌ها دیده می‌شود برای هر کتاب، صادر و در اختیار ناشر قرار می‌گیرد. با این همه، متأسفانه هنوز ناشران و تولیدکنندگان کتاب به اهمیت و نقش شابک واقف نگشته و بعضاً مشاهده می‌شود که کتاب‌ها فاقد شابک هستند.

نکته مهم دیگری که شایان توجه می‌باشد نقش تعیین‌کننده‌ای است که شابک می‌تواند در ایجاد پیوند و ارتباط متقابل و حتی ادغام اطلاعات آرشیوها، کتابخانه‌ها و مراکز مختلف نگهداری کتاب ایفا کند. به عبارت دیگر از آنجا که در حال حاضر مراکز مختلف تولید، توزیع، نگهداری، اطلاع‌رسانی و خدمات کتاب به منظور نظم دادن به فعالیت‌های خود هر یک از سیستم داخلی و حتی خودساخته‌ای استفاده می‌کنند که با سایر مراکز مشابه کاملاً متفاوت است، این عدم تجانس و گوناگونی اطلاعات مراکز مختلف هر گونه ادغام اطلاعات یا ارتباط آنها را غیرممکن می‌سازد. در حالی که بهره‌گیری از شابک به عنوان مشخصه کتاب و محور قرار دادن آن برای طراحی و پیاده‌سازی هر گونه نظام تولید و توزیع اطلاعات مربوط به خدمات کتاب، زمینه و بستر مناسبی را برای تعامل و اتصال هر چه بیشتر و بهتر منابع اطلاعاتی مؤسسات، نهادها و مراکز و حتی اشخاص حقیقی فعال در حوزه کتاب را فراهم خواهد ساخت.

نکته آخر اینکه در عصر ارتباطات که دورترین فاصله‌ها در کمترین زمان‌ها قابل پیمودن است و در عصری که ارتباط مستقیم و نزدیک جای خود را به روابط اعتباری و غیرحضوری داده، برای رسیدن به آهنگ پرشتاب این حوزه و برای حضور در عرصه جهانی مبادلات کتاب و نیز در بازارهای جهانی، بدون شک رویکرد آگاهانه و منطقی و سریع به ساختارها و سیستم‌های نظام‌مند پذیرفته شده جهانی، ضرورتی انکارناپذیر است و بی‌گفتگو پیداست که در این راستا استفاده شابک در عرصه کتاب، نیازی حیاتی است.

در خانه کتاب به عنوان تنها مرکز اطلاع‌رسانی به روز کتاب‌های منتشر شده در ایران طی سال‌های گذشته تلاش‌ها و تجربیات کارآمدی در این زمینه حاصل شده است. از آنجا که فعالیت‌های مختلفی همچون تهیه اطلاعات کتاب‌شناختی کتاب‌های منتشر شده و وارد کردن آن به بانک‌های اطلاعاتی، تهیه چکیده و معرفی هر کتاب، تهیه تصویر روی جلد کتاب‌ها، آرشیو و نگهداری آنها، جستجو و استخراج اطلاعات کتاب‌شناختی مختلف و بالاخره خدمات گوناگون اطلاع‌رسانی اعم از چاپ نشریات

مختلف مانند کتاب هفته، کتاب ماه، کارنامه نشر، راهنمای ناشران ایران و سایر فعالیت‌های اطلاع‌رسانی در خانه کتاب صورت می‌گیرد، تجارب بدست آمده نشان داده است که مکانیزه کردن چرخه و نظام کارهای فوق‌الذکر میزان دقت و سرعت کار را تا حد زیادی افزایش می‌دهد. به این علت در سال‌های گذشته استفاده از یک سیستم کدگذاری داخلی، براساس تاریخ نشر کتاب (سال، ماه، روز) و شماره ردیفی برای هر کتاب در مجموعه کتاب‌های منتشر شده یک روز، متداول گشت. بدین معنی که چون روند ورود اطلاعات در بانک کتاب خانه کتاب به صورت روزانه انجام می‌شود، هر کتاب با یک شماره (کد) هشت رقمی مشخص می‌شود. مثلاً کد ۷۹۴۲۵۱۲۲ به معنی صد و بیست و دومین کتاب از روز بیست و پنجم تیرماه سال ۱۳۷۹ می‌باشد.

اما به دلیل اینکه ثبت کدهای کتاب‌ها و وارد کردن آنها به بانک اطلاعاتی به صورت دستی انجام می‌گرفت، امکان خطا، هر چند به میزان کمتر، باقی بود، لذا تبدیل کدهای فوق‌الذکر به رمزین و خواندن آنها بصورت ماشینی توسط رمزین خوان (Barcode Reader) هرگونه مداخلت عامل انسانی و ورود و ثبت دستی اطلاعات جلوگیری به عمل آمد که بدون اغراق می‌توان گفت نتیجه آن، بدست آمدن نظامی کاملاً دقیق، سریع و بدون خطا

بود. با وجود همه امتیازاتی که در شیوه یادشده بدست آمد ضعف و ایرادی که بر این سیستم کدگذاری داخلی وارد است، عدم قابلیت و انعطاف لازم برای اتصال و ارتباط اطلاعاتی با مراکز دیگر است، کاری که جز با عزمی عمومی در سایه آگاهی و شناخت مسوولانه دست‌اندرکاران خصوصی و دولتی نشر کتاب حاصل نخواهد شد. در این راستا، به دنبال گذر از مراحل و تجربیات پیش گفته و به امید دست‌یابی به وضعیتی مطلوب، این نتیجه حاصل شده است که با توجه به اختصاص شابک توسط ناشران، استفاده از آن سریع، مقرون به صرفه، دقیق و بسیار سهل است همچنین با توجه به اینکه در این نظام امکان و حتی ضرورت استفاده از رمزین با علائم قابل خواندن توسط ماشین وجود دارد، اهتمام جدی و همه‌گیر نسبت به انجام دو کار ضروری و حیاتی، اهداف و موفقیت‌های پیش گفته را به ارمغان خواهد آورد.

نخست اینکه تمام ناشران، برای هر کتابی شابک اخذ کرده و حتماً آن را بر روی کتاب و بصورت رمزین چاپ نمایند و دوم اینکه کلیه مراکز و مؤسسات فعال در عرصه تولید، توزیع و خدمات کتاب، نظام‌های داخلی و چرخه‌های گردش کار خود را برپایه و اساس شابک بنا نهند.